

Sygn. akt V CSK 155/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 lipca 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (przewodniczący)

SSN Grzegorz Misiurek (sprawozdawca)

SSN Józef Frąckowiak

w sprawie z powództwa J. F.

przeciwko F. (...) Sp. z o.o. w Ż.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 11 lipca 2019 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 30 października 2017 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 10 kwietnia 2017 r. zasądził od pozwanej F. (...) sp. z o.o. w Ż. rzecz powoda J. F. kwotę 251.639,00 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od kwot: 513,45 zł - od dnia 7 grudnia 2015 r., 177.236,35 zł - od dnia 10 grudnia 2015 r. i 73.889,20 zł - od dnia 11 grudnia 2015 r. (pkt I); umorzył postępowania w zakresie żądania zapłaty kwoty 31.514,07 zł (pkt II);

zasądził ustawowe odsetki za opóźnienie od kwoty 31.514,07 zł od dnia 28 grudnia 2015 r. (pkt III); w pozostałej części oddalił powództwo (pkt IV) oraz orzekł o kosztach procesu (pkt V).

Sąd Apelacyjny w (...), uwzględniając apelację powoda, wyrokiem zaskarżonym skargą kasacyjną, zmienił wyrok Sądu Okręgowego w pkt IV w ten sposób, że zasądził od pozwanej na rzecz powoda dalszą kwotę 640.912,28 zł oraz w pkt V, zasądzając od strony pozwanej na rzecz powoda kwotę 60.621,00 zł tytułem kosztów procesu (pkt I); jednocześnie oddalił apelację strony pozwanej (pkt II) oraz orzekł o kosztach postępowania za drugą instancję (pkt III).

W sprawie ustalono, że powód J. F. prowadzi działalność gospodarczą związaną z handlem zbożem pod firmą F.; zajmuje się obrotem krajowym i zagranicznym płodów rolnych takich, jak zboża konsumpcyjne, paszowe, rzepak, kukurydza. Pozwana natomiast prowadzi hodowlę kur, produkuje paszę oraz mieszanki paszowe przeznaczone na skarmianie zwierząt; celem zapewnienia karmy dla kur zawiera umowy na dostawy zboża z okolicznymi rolnikami oraz dużymi przedsiębiorstwami handlującymi produktami rolnymi.

Powód zawarł z pozwaną w okresie od 11 marca 2015 r. do 2 listopada 2015 r. dwanaście umów dostawy zbóż. Określono w nich przedmiot umowy, cenę za dostarczone zboże, jego parametry oraz miejsce i termin realizacji dostawy. Pozostałe warunki każdej umowy zostały uregulowane w załączniku nr 1 - Ogólnych Warunkach Umów (dalej: „OWU”). W § 9 określono kary umowne obciążające sprzedawcę (powoda) wobec kupującego (strony pozwanej) z tytułu nienależytego wykonania umowy dostawy. W punkcie 1-a wskazano między innymi, że sprzedawca zapłaci kupującemu karę umowną za niedostarczenie całości lub części towaru w wysokości 30% ceny liczonej od brakującej ilości towaru. W punkcie 3 przyjęto, że kary umowne mogą być potrącane przez kupującego z jakichkolwiek wierzytelności sprzedawcy. W § 8 OWU określono zaś pojęcie siły wyższej jako wszelkie nieprzewidziane nadzwyczajne okoliczności, w szczególności takie jak: strajki, rewolty i zamieszki, wojna, stan wojenny, inne nieprzewidziane polityczne i/lub ekonomiczne kryzysy, jakiekolwiek rządowe zarządzenia lub zmiany prawa ustanawiające ograniczenia produkcyjne lub powodujące brak możliwości produkcji lub/i sprzedaży towaru; epidemie, akty terroryzmu, stojące na

przeszkodzie którejkolwiek ze stron w realizacji całości lub części umowy, powstające poza kontrolą i bez woli strony, powinno być traktowane jako przypadek działania siły wyższej. Przewidziano, że strona narażona na działanie siły wyższej nie jest odpowiedzialna za spowodowane tym niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy. Wykonanie umowy może być zawieszone w całości lub w części w razie działania siły wyższej. Strona narażona na działanie siły wyższej może również z tego względu odstąpić od umowy, bez prawa do żądania odszkodowania przez drugą stronę. Strona będąca narażona na powyższe działanie zobowiązana została do natychmiastowego poinformowania o tym drugiej strony. Strony miały podejmować współpracę w celu zminimalizowania skutków działania siły wyższej.

Kontrakty powoda z pozwaną stanowiły w 2015 r. zabezpieczenie zaopatrzenia pozwanej spółki w zboże w około 50%. Łącznie powód miał dostarczyć ok 70.000 ton zbóż w tym 16 tys. ton kukurydzy mokrej. Dostarczył jedynie 8 tys. 700 ton kukurydzy mokrej; nie zrealizował zaś dostawy 7300 ton kukurydzy mokrej. Z pozostałych warunków kontraktów w zakresie dostawy kukurydzy suchej, pszenicy, pszenżyta powód wywiązał się w całości. Ceny kukurydzy mokrej, określone w zawartych umowach, wahały się od 412,00 do 570,00 zł za tonę. Powód realizując zawarte umowy dostarczył pozwanej kukurydzę, pszenicę oraz pszenżyto o łącznej wartości 1.569.993,34 zł. Do zapłaty pozostała należność dochodzona pozwem w kwocie 924.065,12 zł.

Pozwana pismem z dnia 11 stycznia 2016 r., powołując się na postanowienia zawartych umów sprzedaży oraz OWU, obciążyła powoda karami umownymi z tytułu niewykonania umów sprzedaży oznaczonych numerami: (...) w zakresie dostarczenia odpowiednio: 1.905,48 ton, 2.384,58 ton i 3.000 ton kukurydzy mokrej i wezwała powoda do zapłaty kwoty 908.324,57 zł w terminie najpóźniej do 31 stycznia 2016 r.; wobec bezskuteczności tego wezwania powód złożył oświadczenie o odstąpieniu od wymienionych umów.

Pozwana w piśmie z dnia 1 lutego 2016 r. złożyła oświadczenie o potrąceniu przysługującej powodowi wierzytelności w kwocie 939.838,64 zł z tytułu dostarczonego towaru z wzajemną wierzytelnością w kwocie 908.324,57 zł z tytułu kar umownych i uiściła na rzecz powoda kwotę 31.514,07 zł należną mu po

potrąceniu. Powód nie zgodził się ze stanowiskiem pozwanej i wezwał ją do zapłaty kwoty 908.324,57 zł.

Wiosną 2015 r. z powodu braku wilgoci nastąpiły trudne warunki do wegetacji roślin. Brak opadów deszczu spowodował na znacznym obszarze Polski występowanie zjawiska suszy. Konsekwencją złych warunków atmosferycznych były gorsze plony w zakresie planowanych zbiorów kukurydzy. Zboże to, szczególnie w mokrej formie, było trudniej dostępne na rynku, co miało znaczący wpływ na wzrost jego cen o około 100 zł za tonę w stosunku do cen określonych w umowach. Brak tego produktu spowodował kłopoty związane z realizacją zawartych wcześniej kontraktów na dostawę kukurydzy. Strona pozwana nie otrzymała około 30 % zakontraktowanej kukurydzy, w tym ok. 10% od powoda.

Oceniając tak ustalony stan faktyczny, Sądy obu instancji uznały powództwo za zasadne. Sąd Apelacyjny wskazał jednak, iż Sąd Okręgowy, analizując treść łączących strony umów oraz okoliczności ich wykonywania, wyciągnął błędne wnioski co do istnienia podstaw do naliczenia kar umownych przewidzianych w § 8 pkt 1 i 2 OWU. W unormowaniach tych nie zdefiniowano w sposób wyczerpujący pojęcia siły wyższej; wskazano jedynie przykładowo okoliczności, które należało rozumieć jako przejaw siły wyższej. Tak określona przesłanka wyłączająca odpowiedzialność za wykonanie zobowiązania odnosi się nie tylko do koncepcji obiektywnej siły wyższej. Na przeszkodzie wykonaniu zobowiązania mogło stać zdarzenie zewnętrzne, nieuchronne, nadzwyczajne, niemożliwe do przewidzenia, ale także pozostające poza kontrolą i do którego dochodziło bez woli stron. W ocenie Sądu drugiej instancji, za takie zdarzenie można uznać suszę, która w 2015 r. spowodowała spadek plonów i podwyżki cen m.in. kukurydzy. Postanowienia zawartych przez strony umów wskazywały, że samo zaistnienie okoliczności powstających poza kontrolą i wolą stron zwalniało je od odpowiedzialności za spowodowane tym niewykonanie lub nienależyte wykonanie umów.

Powód zawierał umowy z pozwana wczesną wiosną, kiedy ewentualne plony oraz warunki pogodowe upraw trudno było przewidzieć. Nie było zatem podstaw do naliczenia przez pozwaną kar umownych i skutecznego ich potrącenia z wierzytelnością powoda z tytułu reszty ceny dostarczonych zbóż (art. 498 k.c.).

W skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach określonych w art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c., pozwana wniosła o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego w całości i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach procesu, ewentualnie o uchylenie tego orzeczenia w całości i uwzględnienie apelacji pozwanej przez zmianę wyroku Sądu Okręgowego i oddalenie powództwa w całości.

W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej skarżąca zarzuciła naruszenie: art. 484 § 1 k.c. w związku z art. 471, art. 472 i art. 65 § 1 i § 2 k.c.; art. 65 § 1 i § 2 k.c. w związku z art. 472 i art. 354 § 1 i 2 k.c. oraz art. 473 § 2 k.c.

Drugą podstawę kasacyjną skarżąca wypełniła zarzutem naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c.

Powód w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniósł o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Odnosząc się w pierwszej kolejności do zarzutów wypełniających podstawę kasacyjną naruszenia przepisów postępowania, należy stwierdzić, że nie znajdują one usprawiedliwienia.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalił się pogląd, zgodnie z którym zarzut naruszenia art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. może usprawiedliwiać podstawę kasacyjną naruszenia przepisów postępowania wyjątkowo wtedy, gdy uzasadnienie zaskarżonego orzeczenia nie posiada wszystkich koniecznych elementów lub zawiera braki uniemożliwiające przeprowadzenie jego kontroli kasacyjnej (zob. m.in. wyroki: z dnia 24 stycznia 2008 r., I CSK 347/07, nie publ., z dnia 27 marca 2008 r., III CSK 315/07, nie publ., z dnia 21 lutego 2008 r. III CSK 264/07, nie publ.). W uzasadnienie zaskarżonego Sąd Apelacyjny posłużył się argumentacją nie pozostawiającą wątpliwości co do okoliczności faktycznych przyjętych za podstawę rozstrzygnięcia, zakresu ich zgodności z ustaleniami dokonanymi przez Sąd pierwszej instancji oraz sposobu przeprowadzenia wykładni § 8 pkt 1-3 OWU. Nie ma zatem przeszkód do przeprowadzenia kontroli kasacyjnej tego orzeczenia. Trafność wyprowadzonych przez Sąd Apelacyjny wniosków i ocen nie podlega weryfikacji w płaszczyźnie art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. Zarzuty naruszenia tych przepisów należało uznać za chybione.

Podniesione w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej zarzuty naruszenia prawa materialnego zmierzały do podważenia przyjętej za podstawę zaskarżonego wyroku oceny, że powód uwolnił się od odpowiedzialności za częściowe niewykonanie umów sprzedaży oznaczonych numerami (...) w następstwie skutecznego powołania się na fakt wystąpienia suszy w okresie czerwiec - wrzesień 2015 r., tj. siłę wyższą w rozumieniu § 8 OWU, stanowiących integralną część tych umów. Konstatacja powyższa miała kluczowe znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, gdyż na jej podstawie Sąd Apelacyjny uznał, że pozwanej nie przysługiwało roszczenie o zapłatę kar umownych i nie mogła ona dokonać potrącenia wierzytelności z tego tytułu z wierzytelnością powoda dochodzonej pozwem w sprawie niniejszej.

Prezentując powyższą ocenę, Sąd Apelacyjny dokonał odmiennej wykładni art § 8 pkt 1 i 2 OWU od przyjętej przez Sąd Okręgowy. Odwołując się do literalnego brzmienia tych postanowień, doszedł do wniosku, że intencją stron było wyłączenie ich odpowiedzialności za niewykonanie zawartych umów w następstwie zaistnienia okoliczności niezależnych od ich woli i pozostających poza ich kontrolą, a więc m.in. w przypadku wystąpienia suszy. Wykładnia ta – co trafnie zarzuciła skarżąca – nasuwa istotne zastrzeżenia.

Należy zauważyć, że przywołany fragment § 8 OWU, który - przy jego wykładni - Sąd Apelacyjny uznał za rozstrzygający, został poprzedzony ogólniejszym określeniem, że przez przeszkodę (siłę wyższą) uniemożliwiającą wykonanie zobowiązania należy rozumieć zdarzenie zewnętrzne, nieuchronne, nadzwyczajne, niemożliwe do przewidzenia. Sąd Apelacyjny dostrzegł również tę część spornego postanowienia umownego, ale przeszedł do porządku dziennego nad jego znaczeniem. Tym samym – wbrew dyrektywom wykładni oświadczeń woli płynących z art. 65 § 2 k.c. – nie uwzględnił całego kontekstu językowego analizowanych postanowień umownych. W konsekwencji, za siłę wyższą uznał okresową suszę, a więc zjawisko możliwe do przewidzenia, nie noszące – w konkretnym stanie faktycznym - znamion stanu klęski żywiołowej.

Sąd Apelacyjny zauważył, że powód, zajmujący się zawodowo handlem zbożem, miał możliwość nabycia kukurydzy na rynku krajowym lub zagranicznym w celu wywiązania się z umów zawartych z pozwaną. Wskazał jednak, że byłoby to

dla niego nieopłacalne. Stwierdzenie to podważa trafność przytoczonej wyżej konstatacji, że częściowe niewykonanie umów objętych sporem było następstwem suszy jako siły wyższej. Występujące w przyrodzie zjawiska nadzwyczajne nie mogą być kwalifikowane jako siła wyższa z tej tylko przyczyny, że powiększają koszty wykonania zobowiązania.

Wskazane wadliwości dokonanej przez Sąd Apelacyjny oceny skuteczności zwolnienia się powoda z odpowiedzialności za częściowe niewykonanie zobowiązań umownych uniemożliwiają odparcie podniesionych w skardze kasacyjnej zarzutów naruszenia prawa materialnego.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

aj